

A KERESZTÉNYEK A MODERN TÁRSADALOMBAN

Hazánk felszabadulásának harmincadik évfordulójára készül az ország. Széles körű előkészületek folytak és folynak ennek a fontos dátumnak méltó megünneplésére. Jó alkalom ez számunkra, szocializmust építő társadalomban élő keresztények számára, hogy újra átgondoljuk a keresztények szerepét és feladatait egy mai társadalomban. Illetékes egyházi megnyilatkozások segítségével igyekszem ezt az alábbiakban megkönnyíteni.

A katolikus egyházi megnyilatkozásokban — különösen a II. vatikáni zsinat óta — mind erőteljesebben jelentkezik az igény: új dimenziót nyitni a keresztény cselekvésben a társadalmi élet területén. Ezt az igényt, mint feladatot, így fogalmazza meg a *Populorum progressio*: „A laikusoknak speciális feladatként kell magukra vállalniok az evilági rend megújítását... — rájuk vár, szabad kezdeményezésükre, anélkül, hogy passzívan jelekre vagy utasításokra várnának, az, hogy áthassák keresztény szellemmel a közfelfogást, a szokásokat, a törvényeket és struktúrákat életközösségükben” (33). VI. Pál pápa az 1971. május 14-én kiadott szociális levelében egyenesen „a megváltás folytatásának” nevezi a társadalmi cselekvésben való elkötelezettség megvalósítását (34), és az előző szociális körleveleket meghaladva, az aktív részvételhez nagyon sok irányú tanácsot ad.

A keresztények társadalmi elkötelezettsége nem abban nyilvánul meg, hogy intézményesen vállalnak aktív részvételt a politikában: az egyház elismeri a politikai realitás autonómiáját, és éppen ezért ennek irányítását nem tartja egyházi feladatnak. Ugyanakkor felismeri a mai ember igényét: „a felelőségek és döntések nagyobb mérvű elosztásának a követelését” (47. Szoc. körlevél, 1971.). A felelőségben való részesedés igénye az ember egyik alapvető követelése, szabadságának konkrét gyakorlása. Mivel a cselekvési kör állandóan szélesedik és a társadalmi élet sok területére kiterjed, rendszeresíteni és erősíteni kell a felelőségben és a döntésekben való ésszerű részvételt (uo.).

Még mindig vannak keresztények, akik megelégszenek a legfőbb parancsnak, a szeretetnek individuális szemléletű gyakorlatával; a rossz társadalmi berendezkedés felszámolásáért való küzdelmet nem tekintik feladatuknak, úgyszintén a „caritas politica” sok elágazású korszerű követelményeivel is nehezen barátkoznak. VI. Pál pápa legutóbbi szociális körlevelében is szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy a társadalmi tevékenységnél „meg kell világítanunk saját indítékainkat” (48). Az indítóokok kiindulópontja nem lehet más, mint a szeretet, amely most szélesebbre akarja tárni szívünk kapuit. A közösségi élet helyes megszervezéséhez, a fejlődés szolgálatához, szűkebb hazánkon túl az egész egyetemes emberiség legmagasabb érdekeinek a szolgálatához a szeretet kiterjesztése szükséges. És hozzá kell tennünk, hogy mindaz, amit a társadalomért teszünk, magas erkölcsi érték, és nemcsak mint eszköz áll üdvösségünk szolgálatában, hanem mint önálló érték. „A földi rend valamennyi összetevője: nevezetesen az élet és a család javai, a műveltség, a gazdagság, a művészet, a foglalkozási ágak, az államszervezet, a nemzetközi kapcsolatok és más effélék, valamint fejlődésünk és haladásunk nemcsak segédeszközök az ember végső céljának az elérésében, hanem Istentől beléjük oltott saját értékük is van” (Az egyház a mai világban).

A kereszténység bírálatában — különösen korunkban — a keresztény gyakorlat hiányosságai fontos szerepet játszanak. Meg kell barátkoznunk a helyes keresztény társadalomszemlélet kialakítása területén a forradalom gondolatával. A forradalommal kapcsolatos közkeletű keresztény szemlélet kiindulópontja egy szentpáli szöveg helytelen magyarázata: „Nincs hatalom, csak az Istentől, amik pedig vannak, azokat az Isten rendelte” (Róm. 13,1). A felsőbbség e szakrális szemléletének bűvkörében nem eszméltek fel arra, hogy ez a szentpáli hely nem

tartalmazza azt, hogy a felsőbbtség hatalma közvetlenül Istentől származik. A skolasztikus társadalombölcséletnek úgynevezett „átruházási elmélete” szerint, ha a nép által kijelölt, átruházott hatalommal rendelkezők visszaélnék a hatalommal, akkor azt a nép vissza is vonhatja. De ebből logikusan következik, hogy ha a vezetők hatalmukkal súlyosan visszaélve nem hajlandók a hatalmat visszaadni a hatalom jogos birtokosának, a népnek, akkor a hatalom jogos birtokosa kikényszerítheti a hatalom átadását, és ez nem más, mint a jogos forradalom.

Sok keresztény azért utasítja el a forradalom gondolatát, mert a vallás, az egyház jövőjét félti a forradalomtól. Tény az, hogy egyik-másik forradalomnak valóban volt antiklerikális, sőt vallásellenes sodrása is. Ám ne feledjük: sokkal kevésbé, vagy egyáltalán nem lett volna így, ha a papság és a hívő sereg mindenkor szívvel-lélekkel az elnyomottak mellé áll, velük küzd emberi jogaiért, és amennyiben történelmi szükségként igazságos forradalomra kerül sor, azzal szemben nem helyezkedik az elvi elutasítás, vagy a gyakorlati tagadás álláspontjára. Lima biboros érseke 1966. június 5-i nyilatkozatában így látja az egyház szerepét a forradalmi korban: „Az egyház latin-amerikai küldetése egy forradalomban lévő társadalom szolgálata. Az egyház küldetése a latin-amerikai forradalomban az, hogy keresztény szeretettel töltsse meg.”

Meg kell gondolnunk továbbá azt is, hogy a több emberségért küzdő mozgalmak az emberi méltóságot munkálják, amelyről a *Populorum progressio* azt mondja: „Az evangélium kovásza az, ami csillapíthatatlan igényt támasztott és támaszt az emberi szívben a méltóság iránt” (32). Az emberibb társadalmi rend, ami olykor csak forradalom által érhető el, mintegy anyagi szubsztátuma lehet Isten országának. Az ilyen távlatba beállított forradalom gondolata más értelmet adhat a társadalom fejlődéséért, a népek felemelkedéséért végzett munkánknak.

A fejlődésben elmaradott népek harca a felemelkedésért többnyire a javak igazságos elosztásának gondolata körül mozog. Keresztény területen sokáig a magántulajdon megfogalmazása körül kereshetjük az okot a szociális gondolkodás kibontakozásának lassúságára. XII. Pius pápa már 1941. július 1-én, a *Rerum novarum* 50 éves fordulóján tett rádiónyilatkozatában világosan megmondja, hogy „minden embernek joga van a gazdasági javakat élvezni létfenntartási jogából kikövetkeztethetően. Olyan erős jog ez, melynél erősebb jog gazdasági vonalon nincsen, ezért még a tulajdonjogot is megelőzi. Ez különben sem lehet akadály annak, hogy az anyagiakban, melyeket Isten minden embernek szánt, minden ember méltányosan részesedjék.” Érdemes felfigyelni továbbá arra, hogy az említett pápai nyilatkozat a tulajdonjogot inkább családi vonatkozásban említi, egyébként pedig azt mondja, hogy a föld mindenkié. A tulajdonjog gyakorlati alkalmazásánál általában a tulajdon közösségi vonatkozását kisebbítették. Holott a tulajdon igazi megfogalmazásánál az egyháztanítók soha nem hagyták ki annak közösségi vonatkozását. Csak Szent Tamást említjük, akinek gyakran ismétlődő mondása: „*Omnia sunt communia*”, mégpedig a természetjog alapján (*secundum ius naturae*). Itt kifejti, hogy csak viszonylagos, nem abszolút hatalommal rendelkezünk a dolgok felett. Az individuális beállítottságú polgári kor eltűlözte és elferdítette a keresztény igazságot e gondolat körül. Ma már azonban annyira fejlett a közösségtudat, hogy a földterület és a termelőeszközök közösségi tulajdonba vonása, a termelőeszközök kollektivizálása erkölcsi követelmény, és az új gazdasági fejlődés útját nyitja meg a népek számára. És ha már az emberiség nagy családjának koncepciójával gondolkozunk, akkor a keresztény embernek példát kellene mutatnia annak a gondolatnak a szolgálatában, hogy bárhol is mutatkozik ínség vagy gazdasági egyenlőtlenség a világban, elvi állásfoglalásával és gyakorlati tettével a haladók élén kell járnia.

A társadalmi, gazdasági és politikai fejlődés sodrában a személyi méltóság keresztény tanítása is hangsúlyt kap a helyes emberi tudat kialakításában. Hogy személyek vagyunk, az a teremtő Isten ajándéka számunkra, de személyiséggé csak a társadalomban válhatunk. Társadalmi élet nélkül nincsen nyelv, kultúra, technika, haladás stb., ez mind csak emberi közösségben lehetséges. Tehát egymásra vagyunk utalva személyiségünk kialakításában. A *Pacem in terris* pá-

pai körlevél első fejezete szinte kizárólag az emberi személyiség méltóságát taglalja és erre, mint alapra, visszatér a továbbiakban is. Emberi természetünkrel fogva társadalmat alkotunk és így minden tettünknek társadalmi vonatkozása is van, de főleg a munkánknak. Ne bánjunk a sajátunkkal sem a közjótól, a közérdektől függetlenül. Ez semmiképp sem jelentheti személyiségünk korlátozását, ellenkezőleg, mindnyájunk személyiségének gazdagodását. Megnyugtat bennünket az a tény, hogy a közösség szolgálata egyáltalán nem jelentheti egyéniségünk, személyiségünk háttérbe szorulását, sőt a legnagyobb erkölcsi értékkel való gyarapodását, kiteljesedését.

A keresztény tevékenységnek széles terület nyílik a nacionalizmus és a fajgyűlölet megszüntetéséért folytatott küzdelemben. Így ír erről a *Populorum progressio*: „Az igazságos és egyetemes szolidaritás szellemében építendő világ felépítésének akadályai: nacionalizmus és fajgyűlölet” (52). Erre nem lehet más orvosság, mint az „egyetemes emberi szeretet”. A keresztények tudják, hogy még csak vallási ellentétek miatt sem szabad bármiféle ellentétet szítani a nemzetek között. A nacionalizmus eszméje önzésre és hiúságra épül, éppen ezért a keresztényeknek dolgozniuk kell a nemzeti önzés és a hiúság leküzdéséért, táplálniuk kell magukban és másokban is a nemzetek fölötti összefogás gondolatát, és dolgozniuk kell a népek együttes haladásáért.

A kultúra terjesztése, a műveltség javainak a megszerzése hozzájárul ahhoz, hogy az ember az igazi és a teljes emberséget elérje. Az *egyház a mai világban* konstitúció mondja (53): „A műveltség különböző formáinak kincseit mindenki egyre szélesebben és bővebben megszerezheti és így lassan egyetemesebb jellegűt vesz fel kulturális életünk, ami hatásosabban kifejezi és elő is mozdítja az emberi nem egységét. A kulturált ember egyre jobban érzi felelősségét a békéért, és az egész emberiségért. Védelmet és segíteni hivatott, adottságainál fogva. Feladatként jelentkezik ma a keresztény és az emberi kultúra egybehangolása... Habár az egyház sokat tett az emberi kultúra terjesztéséért, manapság — tagadhatatlan — mégis vannak nehézségek az egybehangolásnál. Újabb kérdések vetődnek fel: új eredmények születnek. A teológusok feladata mindezekre a feleletet kutatni és megtalálni. A hívek pedig éljenek a legteljesebb kapcsolatban koruk más embereivel és törekedjenek azok gondolkodásmódját és érzésvilágát teljesen megismerni és megérteni. Tudományukkal együtt haladjon a hitük ismerete is.” (Az egyház a világban, 62). A keresztény ember hitből sürgető feladatának tekintheti a kultúra fejlesztését és terjesztését mind a nemzeti életben, mind a nemzetek közötti kapcsolatokban. Ma színház, televízió, rádió, az ének, zenekultúra fejlesztése, a múzeumok és a műemlékek ápolása, az öröndetesen terjedő turizmus és idegenforgalom megismerteti a népekkel egymás kultúráját és a keresztény ember nagy szolgálatot tehet tudatos kultúra-terjesztő tevékenységével a világ békéjének megszilárdításáért.

A zsinati konstitúció határozottan kívánja, hogy az egyház a „béke előjelévé váljon az egész világ számára”. Mennyit kell még az erkölcsi értékek felismerésében haladnunk ahhoz a magaslatához, hogy mindenkinél felismerjük az egy „emberi és isteni hivatást” és a meglévő előítéleteket és gátlásokat leküzdve, bátran tudjunk dolgozni mindenkiért azért, hogy „igaz békében épüljön a világ” (uo.: 10).

Amikor a keresztények társadalmi tevékenységéről beszélünk és annak horizontját akarjuk bővíteni, semmi sem veszedelmesebb ilyen tudatunk helyes kialakításában (és lelkiismeretünket még el is altathatja), mint az egyénre sarkított erkölcs. „A világ mélyreható és rohamos változása sürgetően követeli, hogy ne legyen olyan ember, aki akár mert nem kíséri figyelemmel a fejlődést, akár tunya érzéketlenségből, továbbra is egy merőben egyénre szabott erkölcshez igazodik.” (Az egyház a világban, 30).

A zsinati konstitúció itt nevén nevezi a sajnos keresztények között is tapasztalható bűnös szemléleteket, amikor egyesek lelkiismeretfurdalás nélkül nem törődnek a társadalom szükségleteivel, a szociális előírásokat semmibe veszik, adócsalással kivonják magukat a közterhek alól, az egészség, közlekedés védelmét szolgáló intézkedéseket könnyelműen megszegik és így gondatlanságukkal a maguk és a mások életét veszélyeztetik. A társas összetartozás mindig több

szállal köti össze az embereket és a keresztényeknek a társadalomban az együttélés szabályainak példás megtartásával kellene elsősorban jó példát szolgáltatniuk.

A pluralista társadalom megengedi, sőt kodifikálja az ideológiai ellenfelek (nem ellenségek) békés egymás mellett élését, sőt együttműködését a közjóra irányuló dolgokban. Korunk speciális erénye lehetne az ideológiai ellenfelek tiszteletének megvalósítása. Míg az ókor, sőt a középkor is megengedte, hogy az ideológiai ellenfelet az igazság nevében sokszor embertelenül is megsemmisítsék, a pluralista elméletektől terhes új korunk nemcsak értelmileg lehet annyira művelt, hanem jellemileg is annyira erkölcsös és kiváló, hogy kidolgozza a szellemi ellenfél tiszteletét. „A tiszteletet és szeretetet ki kell terjesztenünk azokra, akik társadalmi, politikai vagy akár még vallási kérdésekben is másként vélekednek, vagy más magatartást tanúsítanak, mint mi. Mert minél nagyobb emberséggel és szeretettel igyekszünk gondolatviláguk mélyére hatolni, annál könnyebben kezdetünk velük párbeszédet” (28).

„A keresztény embernek saját üdvössége munkálása közben nem szabad elfelednie, hogy a lehetőségek széles skálája nyílik ma számára ahhoz, hogy szolgáló szeretettel nyújtsa kezét annak a világnak, amelyben él, s melyet neki valóságos kötelességből szolgálnia kell.” Az egyház egyes tagjai által és a maga egész közösségében is sokban hozzájárulhat az emberiség nagy családjának és a család történetének emberibbé tételéhez (40). Ez a segítségnyújtás nem csupán a jótékonyági intézetek működésében nyilvánul meg, hanem kifejezi, hogy nem köti magát egyetlen társadalmi, gazdasági vagy politikai formához, és egyetemesiségének megvalósításával összekötő kapocs lehet a különböző emberi közösségek között. Tehát egy nemzetben belül a felmerült nézeteltérések elsimítása terén, sőt a nemzetek között felmerülő problémák terén is nagy szolgálatot tehet társadalmának. Sőt a különböző akaratú embereket egységbe foghatja éppen a közös lelkiismeretben megkövetelt szolgálatával, a hivatás hűséges és maradék nélküli betöltésével.

Hogy mit kell ma a keresztény embernek tenni a társadalmi és a nemzetek közötti béke megvalósításáért, azt a gyakorlat eléggé mutatja, hisz az élet szinte óráról órára új formában produkálja a nemzetek közötti és a nemzeteken belüli egyenetlenkedéseket kisebb-nagyobb intenzitással. Az egyes hatalmi csoportok, vezetők önzése, irigysége, bizalmatlansága, gyűlölete állandóan mérgezheti a társadalmi és a nemzetek közötti légkört, és ezért sok mód kínálkozik az igazi testvériség munkálásához. Az emberi személyiség megmentése, a társadalom folytonos újjáalakítása, megújítása tág teret nyit a társadalomban, hogy a maga erkölcsi értékeit kibontakoztatva mind az egyén, mind a társadalom humanizálását szolgálja.

Minden emberrel foglalkozó társulásnak, többek közt az egyháznak is, történelmi felelőssége tudatára kell ébrednie abban, hogy megfelelően szolgálja az emberi személy megkülönböztetés nélküli megbecsülését és fejlesztését, és egyben a társadalmi és a kulturális haladást, a hatékony együttműködést a társadalom többi tagjaival és a világ minden népével az emberi szolidaritás kialakításáért. A keresztényeknek a megváltás speciális alkalmazását kell látniuk abban, hogy mint Isten munkatársai, vallásos meggyőződésből vállalunk részt a világ emberibbé tételében. Éreznünk kell felelőségünket a társadalom szükségletei iránt. A zsinat sürgeti, hogy mindenki tekintse szentnek azt, ami vele jár a társas összetartozással (Az egyház a mai világban, 30), és hogy kivegye részét a közös kezdeményezésből.

Mindezek logikusan követelik, hogy egyetemes egyházunk társadalmi kérdésekben mutatott fejlődése, az általános emberi szolidaritás kialakulása, és különösen hazánk szocializmust építő társadalmának igényei alapján olyan új keresztény társadalomszemléletet fogalmazzunk meg, amely a világi társadalmi tudományok eredményeit is átveszi, és a kitárultság, a nyíltság igényével szolgálja a közérdeket. „Embernek emberrel, nemzetnek nemzettel úgy kell találkoznia, mint testvérnek testvérel, Isten gyermekeiként. E kölcsönös megértésben és barátságban, ebben a szent egységben kell együttesen és egyformán munkához látnunk, hogy felépítsük az emberiség közös jövőjét” (VI. Pál Bombay-i beszédéből idézve P. P. 43.).